

Josep PERARNAU I ESPELT

L'ALCOVER-MOLL, NO S'HAURIA DE COMPLETAR?

La primavera del 2003 ha assistit a homenatges al més alt nivell a les dues personalitats que, pel pes de llur obra conjunta, han de figurar en primer pla d'una ideal Galeria de Personalitats Il·lustres dels Països Catalans. Tant a Palma de Mallorca com a Barcelona s'han celebrat sessions acadèmiques destinades a recordar Don (o mossèn) Antoni M. Alcover i Sureda i En Francesc de Borja Moll i Casasnovas i a enaltir llur riquíssima herència, personificada en el *Diccionari Català-Valencià-Balear*.

No cal dir que aquells homenatges i tots els que s'hi puguin afegir són més que plenament justificats, tant en la part que s'adreçava directament als dos autors com en la que era destinada al *Diccionari*.

A mesura que els darrers anys van posant a l'abast del públic la documentació relativa a mossèn Alcover, àdhuc els qui no l'hem conegut, ens podem adonar que ell fou com una explosió de la naturalesa, amb la diferència que si les erupcions volcàniques escampen pertot a ulls clucs la fúria de llur potència, en el cas de Don Antoni aquesta estigué totalment dominada per una fèrria i productiva voluntat i metodologia de treball, que, per exemple, en programar el *Diccionari* sabé assegurar-se col·laboradors en tota la geografia de la llengua i, en preparar cada una de les entrades, procurà d'informar-se sobre totes les variants i usos de cada mot i expressió en les diferents contrades. I En Francesc de Borja Moll demostrà que, sota una aparença fràgil i ja prou carregada per obligacions familiars, amagava la força i el braó d'un autèntic tità, car altrament hauria estat impossible que hagués reeixit a dominar i publicar l'allau d'informació que li arribava de l'herència de Mn. Alcover i del propi treball.

Sobrehumans, certament, i això no obstant sotmesos a les limitacions imposades pel temps, al qual ja en la *Introducció* el *Diccionari* se sotmetia i li pagava així el seu tribut:

«Darrere cada definició o significat ve la part documental, a la qual pertanyen: ... c) una o més frases tretes de la llengua escrita, on figura el mot en qüestió... Sistemàticament transcrivim sempre el text més antic que en coneixem, per tal de datar l'aparició del mot dins la història de la llengua...»¹

1. Francesc de B. MOLL, *Introducció, dins Diccionari català-valencià-balear...* Obra iniciada per Mn. Antoni M.ª ALCOVER. Tom I. Redactat per Mn. Antoni M.ª ALCOVER i Francesc de B. MOLL. A-ARQ, Palma de Mallorca, Editorial Moll 1985, XXV.

Cal només repassar la llista bibliogràfica de les pàgines XXIX-LXXVII per adonar-se que verament els nostres autors ho escorcollaren tot a fi de documentar la diacronia de la llengua escrita, tant en textos diguem-ne literaris, com en documentals.

I no és cap demèrit de ningú, per suposat no d'ells, que una de les aportacions estel·lars dels darrers decennis a la cultura catalana sigui la publicació de documents dels segles que van entre el VIII^a i el XIII^a, en els quals, dins la prosa eixuta dels notaris, trobem perles esparses, paraules catalanes, amb les quals documentem llur naixement abans, sovint alguns segles abans, d'allò que consta en l'*Alcover-Moll*.² Per als temps més moderns hi ha una altra font de vocabulari no documentat en el DCVB, el que compareix en processos de tota mena publicats els darrers temps, però no són objecte d'aquestes pàgines, limitades a documentació d'entorn l'any Mil, dins la qual també hi ha les actes judicials.

No costarà gens de donar-ne una molt matinera mostra, justament relativa a la preposició ,a', en la seva primera accepció,³ la primera mostra escrita de la qual en un text català és tret de la *Crònica* de Ramon Muntaner, doncs, d'entorn el 1330.

Suara arribava de Vic el primer lliurament de la publicació dels seus documents del segle XI,⁴ al començament dels quals l'editor en repesca tres del segle X, darrerament descoberts; en el primer, que ell data d'entre els anys 987-996, després de la invocació divina, trobem aquesta frase inicial: «Ego Salamon donator sum a Domino Deo...»: l',ad' llatí ja havia feta tota la trajectòria i era arribat a la preposició ,a' tan catalana com la que emprem el 2003; amb això no vull pas dir que aquesta sigui la primera vegada que es documenta la dita preposició en un document nostre, ans només demostrar amb un exemple ben a l'abast de la mà, la facilitat amb la qual les datacions, que Mn. Antoni M.ª Alcover i Francesc de B. Moll pogueren documentar, ara poden ésser superades de segles, en aquest cas d'uns 330 anys.

A Catalunya i a Mallorca en aquest moment les publicacions d'actes notarials d'entorn l'any 1000 segurament depassen la cinquantena de volums, d'entre els quals crec que per llur importància numèrica és de justícia destacar

2. Aquesta publicació de documentació notarial catalana d'entorn l'any 1000, apareguda de forma esparsa en gran part de la geografia catalana, Andorra inclosa, i al monestir de la Real de Mallorca, ha cridat l'atenció internacional, tal com hom pot veure en la informació signada per Pierre BONNASSIE i Jordi FERNÁNDEZ-CUADRENCH, dins «Le Moyen Âge. Revue d'Histoire et de Philologie», CV (1999), 148-160, sota el títol: *Les documents catalans des IXe-XIIe siècles: éditions récentes et publications en cours* (cf. ATCA, XX (2001), 881, núm. 15.726).

3. *Ibid.*, 1: «Indica la direcció inicial i progressiva del moviment, tant si el seu terme és un lloc o objecte material com si és un ésser immaterial o una acció».

4. Ramon ORDEIG I MATA, *Diplomatari de la catedral de Vic. Segle XI* (Sèrie Documents, 2), Vic, Patronat d'Estudis Osonencs - Arxiu i Biblioteca Episcopals 2000, XVI i 208 pp.; la frase transcrita es troba en la p. 1. De molts dels aplecs de documentació antiga hi ha recensió en els volums anteriors d'aquest anuari, on és normal que siguin assenyalats almenys alguns dels mots catalans que aporten alguna novetat en relació al DCVB.

les edicions curades pel malaguanyat P. Cebrià Baraut dins «Urgellia» i les degudes al mecenatge de la més que benemèrita Fundació Noguera, publicades en les col·leccions «Acta Notariorum Cataloniae» i «Diplomatariis».

Una dels darrers volums de la col·lecció acabada d'esmentar és dedicat als documents més antics de Santa Maria i Sant Pere de Terrassa.⁵ Tot llegint-los m'anava anotant els mots catalans que em cridaven l'atenció, i que ara posaré a l'abast dels possibles lectors en llista alfabètica:⁶

ARAGAL 293/66/8 (1079 - n. d.): de circi... in aragal
 AVAL 332/95/8 (1105 - Llull, *Contemplació*): de ipso Rovescal in aval
 BÈSTIA 352/107/2 (1115 - 1242): bèsties IIII
 BORRAC 368/119/6 (1131 - 1410): et II borrac
 CAMISA 352/107/10 (1115 - 1204): et gonela I et camisa
 CARTERAS (quarteres?) 362/116/7 (1122 - 1162): et in messe II carteras
 CHASAL 287/62/4 (1066 - 1230): teras et vineas cultas et ermas e(t c)hasal
 CHOMITAL 248/31/11 (1035 - desc.): de meridie in terra chomital
 COMPLANTER 293/66/17 (1079 - desc.) in ipso complanter qui est in sua terra
 COMTALL 311/80/9 (1092 - *Crònica* de Pere III): de oriente in terra comtall
 CHONNAMINA (conamina - coromina) 257/39/5 (1047 - s. XII): ipsa medietate de mea chonnamina
 DINERS 256/38/5 (1046 - Llull, *Contemplació*): valente unumqueque solidos II et diners II
 EMINA 351/107/1 del final (1115 - 1252): de meo sementer emines III
 ENGAN 257/39/18 (1047 - 1050): de formén recipiente sine engan
 ESCRIVÀ 352/108/2 (1115 - Llull, *Gentil*): ad escrivà, ove I
 FINA 319/86/3 (1097 - Muntaner, *Crònica*): de plata fina
 FOLADOR 360/113/15 (1119 - 1129): et folador I
 FONT 287/62/3 final (1066 - Llull, *Contemplació*): in via qui pergit ad ipsa font
 FORMENT 230/16/11 (1007-1058): enima I de forment
 GALINES 336/98/16 (1109 - Llull, *Mil proverbis*): et de ipsa mansione parilium I de galines
 LAUDAMENT 297/69/22 (1084-1112): a laudament de boni homines
 MALOLA 283/57/3 (1065 - fem. desc.): de malola vinea

5. *Diplomatari de Sant Pere i Santa Maria d'Ègara Terrassa 958-1207*. Edició a cura de Pere PUIG I USTRELL, Vicenç RUIZ I GÓMEZ, Joan SOLER I JIMÉNEZ (*Diplomatariis*, 24), Barcelona, Fundació Noguera 2001, 600 pp. N'hi ha recensió en la secció corresponent d'aquest volum.

6. En la llista següent trobem aquests elements, ordenats així: a) paraula catalana trobada en document terrassenc; b) pàgina, número del document i línia, referides a l'edició acabada d'indicar en la nota anterior; c) entre parèntesis, any en què la dita paraula surt per primera vegada en la documentació terrassenca i en el *DCVB* (o desc. = desconegut; o n. d. = no documentat, en cas de no ésser-ho en aquest darrer); d) frase dins la qual el mot català es troba en l'edició de la nota anterior.

- MANTENENCA 315/83/6 (1093 - Llull, *Fèlix*): et tuum bonum servicium et tuam mantinenca
- MISSES 360/113/7 (1119 - Llull, *Blanquerna*): pro anima mea et per misses
- NOSTRE 315/83/7 (1093-1244): de nostre iure in vestrum tradimus
- OLIVERA 273/50/3 final (1063 - segle XIII): neque olivera incidat
- ORIENT 225/12/6 (997 - Jaume I, *Crònica*): et de orient in via sive in rio⁷
- PAST 282/57/13 (1065 - Antoni Canals, *De arra*): a penso legitimo pensato simul cum ipso past⁸
- PLATA 319/86/3 (1097 - segle XIII): solidos XLV et medio de plata fina
- PECA (peça) 295/68/6 (1081 - Llull, *Contemplació*): peca I de terra exceptus vinea
- PUGNERA (punyera) 351/107/4 final (1115 - 1321): pugnera forment
- QUARTERA 351/107/4 final (1115 - 1162): et quartera I ordeí
- QUARTERADA 282/57/3 (1065 - 1260): vindimus tibi quarterada I
- RASA 247/30/7 (1035 - 1493): pronum et planum et ras[a]
- REGER 291/65/8 (1075 - 1799): de parte orientis in ipso reger
- RIERA 334/97/10 (1108 - 1390): in ipsa riera qui discurrit
- SABATES 438/172/12 (1170 - Llull, *Blanquerna*): et sabates
- SEMENTER 351/107/1 final (1115 - 1305): tercia parte de meo sementer
- SENDER 257/39/11 (1047 - 1455): de occiduo in sender
- SERA (serra) 350/106/7 (1115 - 1388): de occiduo in ipsa sera
- SESTER 283/58/5 (1066 - segle XI): sester I de ordeo
- TERRA 248/31/11. 12 i 14 (1035 - 1283 [accepció 4. a]): terra de nos vinditores... terra cum arboribus
- TORRENT 226/13/12 (998 - *Crònica* del Ps-Desclot): de aquilonis in ipso torrent
- VIERON/VIERÚ (viaró) 298/70/6 final / 289/63/11 (1084/1067 - Pons, *Auca*, 1893): de circio in vieron / ab occiduo in ipso torrente et in vierú
- VINADA 297/69/16 (1084 - n. d.): Et abeatis vestra vinada
- VINER 290/64/7 (1067 - n. d.): in ipso viner ante Sancti Christofori.

Cal dir que tant com els dos autors tingueren a l'abast de la mà documents dels primers segles del segon mil·lenni pogueren documentar alguns mots en anys anteriors al de llur compareixença en aquesta documentació terrassenca; són els següents: barril, blat, borrac/borràs, chosta/costa, cub, fexa, gonela i porc.

Però seria equivocat de pensar que les novetats només vénen dels segles d'entorn l'any Mil, car en realitat també arriben de temps ben posteriors. El 1999, per exemple, l'esmentada Fundació Noguera publicava un registre nota-

7. El mateix any 997 'orient' és documentat al *Diplomatari...* de Vic (cf. nota 4), 2/653/5: «...de orient in terra de Ennego».

8. És possible que aquesta accepció de 'past' (de 'pesar', no de 'péixer') no sigui documentada.

rial de Vilafranca del Penedès⁹ i a través d'aquells documents arribaven les següents novetats:

- CASALOT 187/88/5 (1385-1386 / Massó 1896);
 ERREU 314/155/6 final (variant desconeguda d',arreu');
 LOU El DCVB no recull aquest sentit jurídic: «recto laudimio sive lou pro firmamento carte»;
 ROSTOBLE 459/229/5 (variant més antiga i desconeguda de ,restoble', que no compareix fins al 1404);
 VIERANY 85/32/21 i cinc vegades més (variant desconeguda i molt més antiga de ,viarany', que només compareix en Massó 1896).

Encara un segle just més tard, el testament del gironí Bernat Estruç publicat entre les *Notes i Documents* d'aquest volum, ens obsequia amb un ,extrades', altrament desconegut:

EXTRADES: «... teneo in mea domo... septem caxias et extrades, quas habui in tempore guerre...».

* * *

Una cosa és, o almenys em sembla, clara: assistim aquests darrers decennis a un degoteig, constant i previsiblement durador, de mots o de variants, que si haguessin estat conegudes pels dos autors del *DCVB*, ells segurament les haurien tingut en compte.

A honor, doncs, d'aquells dos gegants de la llengua catalana i de llur obra principal, crec que cal emprendre l'aplec de tot allò que pot ajudar a convertir aquesta en l'«inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals», que és l'objectiu per ells proclamat en el mateix subtítol de l'obra.

Fins ara mateix, si hom hagués esmentat el complement d'aquest objectiu, hauria hagut de preveure una publicació en forma de fulls o de fascicles, complementaris del *DCVB*. Ara, establerts definitivament en l'era informàtica, suposo que caldria pensar en alguna forma de banc de dades i que caldrà tenir en compte els drets de l'Editorial Moll, tant com el projecte fes referència al *DCVB*. Només puc afegir que tant les entrades que figuren en aquestes pàgines com les aplegades en nombre de recensions publicades dins «ATCA» podrien entrar en el dit aplec.

Aquesta és la meva ínfima contribució a l'homenatge a aquells dos gegants de la llengua catalana.

Barcelona, juliol del 2003

9. *El manual de Joan de Cabreny (1385-1386)*. Edició a cura de M. Carme COLL I FONT, Xavier CAZENEUVE I DESCARREGA, Josep HERNANDO I DELGADO (*Acta Notariorum Cataloniae*, 9), Barcelona, Fundació Noguera 1999, 552 pp. (cf. «ATCA», XX (2001), 738-740).